

به نام خدا

دانشگاه تهران

انتشارات دانشگاه فرهنگیان

اسناد تاریخی تربیت معلم در ایران

جلد دوم

اسناد تاریخی دارالمعلمیات

پژوهش و تدوین

دکتر شرام یوسفی فر

(عضویت علمی دانشگاه تهران)

دکتر امین محمدی

مقدمه

این جلد از اسناد تاریخی تربیت معلّم در ایران، به دوران فعالیت دارالمعلّمات (۱۲۹۷ تا ۱۳۱۳ ه. ش.) ارتباط دارد که در نهایت جای خود را به دانش‌سراهای تربیت معلّم دختران سپرد. اسناد این مجلد نیز بر اساس نظم و نسق معمول در جلد اول این مجموعه، تنظیم گردید. دارالمعلّمات به عنوان اولین مرکز تربیت معلّم دختران در ایران، در طول بیش از یک دهه فعالیت، دستاوردهای مختلفی به دست آورد و از این رو لازم است از زوایای مختلف، مورد مطالعه قرار گیرد. تاکنون در باب این مرکز که نقش مهم در روند رشد و تکامل نهاد تربیت معلّم در ایران ایفا کرد، پژوهشی جامع صورت نگرفته است. شاید یکی از علل این امر به دشواری دسترسی و بهره‌برداری از اسناد و مدارک آرشیوی موضوع مربوط بوده است. امید است انتشار اسناد تاریخی دارالمعلّمات موجود در آرشیو ملی ایران، آغازی برای مطالعات در موضوعات مختلف این مرکز باشد. چنانچه در مطالعات تاریخ اجتماعی ایران معاصر، به سرگذشت این مرکز توجه شود، بسیاری از زوایای ناگفته و مبهم تحولات اجتماعی معاصر ایران روشن خواهد شد.

در باب گستره اسناد حاضر، یادآور می‌شود که اسناد موجود شامل آن دسته از اسنادی است که از بایگانی وزارت معارف به آرشیو ملی ایران منتقل شده‌اند. به نظر می‌رسد با توجه به قدمت اسناد، می‌توان اطمینان داشت که آنچه در این جلد درباره دارالمعلّمات ارائه شده، موجودی آرشیو ملی ایران و البته بازمانده از بایگانی وزارت معارف در دوره مورد نظر است. از سوی دیگر، این بدان معنی نیست که در باب این مرکز اسناد دیگری وجود ندارد؛ بلکه باید امید داشت در بایگانی‌های ادارات معارف در ایالات و ولایات وقت، و ادارات کل آموزش و پرورش استان‌های کنونی، اوراقی مربوط به سابقه عملکرد این نهاد در کشور وجود داشته

باشد. امید است محققان علاقمند، خاصه معلّمانی که دلبسته پژوهش در اینگونه موضوعات هستند، بتوانند در این راستا فعال شده و با شناسایی بایگانی‌های قدیمی ادارات معارف در استان‌ها، مستندات مربوط به موضوع را از خطر محو شدن دائمی نجات دهند.

بخش دیگری از مدارکی که می‌تواند این مجموعه اسناد را تکمیل کند، اسناد خصوصی است. با عنایت به ماهیت علمی و فرهنگی این نهاد، دست‌اندرکاران آن از مدیران، معلمان، دانش‌آموختگان اهل قلم و تأمل بوده و از این رو بدیهی است شمار درخوری از مدارک این نهاد در اسناد خانوادگی آن افراد وجود داشته باشد. امید که این مهم نیز مدّ نظر علاقمندان به تاریخ تربیت معلّم در کشور قرار گیرد و امکان انتشار این گونه مدارک فراهم آید.

در کتاب حاضر برخی اطلاعات و سرنخ‌های موضوعی اسناد مربوط به بایگانی‌های مراکز مرتبط با وزارت معارف نیز آمده‌اند؛ به عنوان مثال: مدارکی از آرشیو تخصصی وزارت امور خارجه، نیروی انتظامی، شورای عالی معارف، وزارت مالیه، وزارت دارایی و دیگر دستگاه‌هایی که در خلال اسناد حاضر، بخشی از گردش مکاتبات اداری با آن‌ها انجام گرفته بود، وجود دارند. بدیهی است چنانچه مجموعه مدارک و مستندات تکمیلی این مجلدات بدست آید، در تجدید چاپ مورد استفاده قرار خواهند گرفت.

اینجانب تحقیقی را با موضوع تاریخ دارالمعلمیات در کشور، به زودی منتشر خواهم کرد که با هدف توصیف تشکیلات اداری و مالی، نظام مدیریت و گردش کار علمی و آموزشی، وضعیت پرسنلی و دانشجویی و دیگر موضوعات مربوط به عملکرد آن مرکز است. نتیجه امر مبنایی برای پژوهش‌های بیشتر در مورد اولین نهاد تربیت معلم دختران در کشور خواهد بود. این مطالعه بر اساس الگوی در پیش گرفته‌شده در کتاب تاریخ دارالمعلمین مرکزی و عالی است که در سال ۱۳۹۸ به قلم اینجانب منتشر شد.

لازم به ذکر است بر اساس رویه معمول در تدوین کتب اسنادی، افزون بر درج تصویر اصل سند، نشانی سند مورد نظر نیز در آرشیو ملی ایران، در ذیل هر سند درج شده‌است. در تدوین این مجلد از اسناد تربیت معلّم، به مانند مجلدات قبلی، آقای دکتر امین محمدی، همکاری مستمر و ارزشمندی در زمینه انتخاب اسناد، نظارت بر تایپ و بازخوانی اسناد داشتند. اینجانب نیز افزون بر مدیریت فرآیند اجرایی و مطالعاتی طرح حاضر، مطابق متن حروف چینی شده اسناد با متن اصل سند و اصلاح نهایی متن اسناد، تکمیل فهرست نویسی اسناد، بازنویسی مهرها و حاشیه‌های سند را بر عهده داشتم. در ادامه بایسته است

از همه کسانی که در شکل‌گیری این مجموعه سهم و نقش داشتند قدردانی نمایم: آقای دکتر علی‌باقر طاهری‌نیا، معاون محترم پژوهشی دانشگاه فرهنگیان، از انجام این پژوهش حمایت لازم را بعمل آوردند. سرکار خانم رستمی، همکار محترم بخش پژوهشی دانشگاه فرهنگیان، با تلاش فراوان اسناد مورد نیاز را از آرشیو ملی دریافت کردند. جناب آقای دکتر قمری و سرکار خانم دکتر کاشی، همکار محترم بخش انتشارات مراحل مختلف انتشار این مجموعه کتب را پی‌گیری نمودند. از ناظر علمی طرح دکتر علی‌باقر طاهری‌نیا، معاون محترم پژوهشی دانشگاه و نیز ویراستار علمی دکتر احمد ابوحمزه تشکر خود را اعلام می‌دارم. آقای دکتر کمالی‌نهاد، ویراستاری کتابها را به سرانجام رسانیدند. از همه این عزیزان قدردانی می‌شود. لازم به ذکر است سازمان اسناد ملی و کتابخانه ملی با انتشار مجموعه اسناد حاضر در زمره انتشارات دانشگاه فرهنگیان به موافقت خود را اعلام کردند و از این جهت همکاری لازم را مبذول داشتند.

دکتر شهرام یوسفی‌فر

عضو هیات علمی دانشگاه تهران

فروردین ۱۳۹۹

www.ketab.ir